

Několik všeobecných poznámek ke zkušenostem s koňstvem ve světové válce.

Světová válka, jakožto událost ohromného rozsahu, poskytla nebývalých příležitostí také k získání poznatků a zkušeností s koňstvem ve válce. Nelze však říci, že této skutečnosti odpovídá počet a obsah literárních dokladů, které o zkušenostech s koňstvem ve světové válce pojednávají. I když uvážíme, že speciální otázce, kterou jsme si zde vytkli, mohla býti věnována jen úměrná pozornost proti jiným válečným zkušenostem, přece jen vzniká dojem, že z těch, jejichž úkolem bylo ve válce tuto otázku systematicky sledovati, poměrně málo tak činilo a ještě méně bylo těch, kteří o poznatcích podali soustavnou písemnou zprávu. Při shledávání literatury neshledal jsem se s literárním zpracováním navrženého tématu činiteli, kterým ve většině armád je t. zv. hospodaření s koňmi a doplňování jich svěřováno a kteří také reklamují pro sebe zvláštní způsobilost k posuzování koní s t. zv. vojenského hlediska.

Tím nemá být řečeno, že literárních záznamů, které se zabývají onou otázkou, je snad vůbec málo; počet jich je značný; většinou jde však o úryvkovité zprávy, podané k tomu ještě s různých hledisk, a proto jich lze jen stěží použítí k dodatečnému systematickému rozboru všeho, co by se o koňstvu za světové války dalo říci. K studiu otázek, jimiž se tento článek obírá, posloužily ještě nejlépe zprávy vojenských zvěrolékařů, které jsou poměrně nejucelenější a z nichž některé byly publikovány i z úředních míst. Nelze ovšem ani přehlížeti cenné zprávy různých velitelů hipických zbraní i velitelů vyšších. Zřídka se však zabývají tyto zprávy soustavně celým komplexem daných otázek.

Je zájmem především národohospodářskými, aby z válečných zkušeností s koňstvem bylo co nejvíce vytěženo za tím účelem, aby tímto drahým materiálem, který je důležitou složkou národního hospodářství, nebylo za války zbytečně plýtváno a aby ho bylo spotřebováno opravdu jenom tolik, kolik je nezbytně potřeba.

Pokusím se v tomto článku přehledně načrtnouti některé všeobecné zkušenosti, které s koňstvem byly za války učiněny. Přesahovalo by rámec tohoto časopisu, mělo-li by býti navrženo téma zde projednáno s odbornou podrobností. Chci podati jen přehledný obraz toho, jak to s koňstvem za války vypadalo, a naznačit program otázek, které by mohly dáti podnět k podrobnějšímu, event. i vědeckému zpracování, jak toho event. zájem budoucího prospěchu vyžaduje.

Důležitým zjevem, který lze snadno zjistit, jsou vysoké cifry ztrát koní ve válce, a to ve všech armádách. Tato skutečnost má povahu základního měřítko toho, co se s koněm za války dělo a jak kuň na válečné poměry reagoval. Považují proto tento zjev za vhodné východisko k dalším úvahám, snažím se analyzovati příčiny těchto ztrát a hodnotiti je po té stránce, zda a jak bylo možno účinek těchto příčin omeziti.

I. Jest jisté, že za války uhynulo mnoho koní proto, že byly často na ně kladeny požadavky, které za daných poměrů přesahovaly jejich sílu a výkonnost. Toto konstatování nemůže býti ovšem míněno jako všeobecná výtka. Válka vyžaduje vypětí sil až do krajnosti a nezastavuje se ani před tím, ničí-li zdraví a životy milionů lidí. Tím méně může býti požadován zvláštní zřetel na zdraví a život zvířete. Nicméně se dá v detailech debatovati o tom, zda vzniklé ztráty zvířat byly vždy nutné, zda risiko odpovídalo vždy vytčenému cíli a zda byly vykonány k zabránění ztrát koní všechny žádoucí a možné přípravy, zahrnuje v to i správný výběr koní vzhledem k požadovaným úkolům.

Zbytečné námahy zvířat mohou býti za války zaviněny nepromyšleným rozkazem, nedostatečnou přípravou k jeho provedení a nesprávným provedením rozkazu. Ten, kdo dává rozkazy, musí mít všeobecné znalosti o koňstvu, ten, kdo má rozkazy provést, musí míti speciální znalosti o materiálu, který je mu svěřen, a o obtížích, s kterými se při provádění rozkazu zpravidla setká. Je třeba, aby si již rozkazující uvědomil, co může žádat a kolik riskuje.

Otázka fyziologických hranic výkonnosti koňské síly těsně souvisí s problémem, jak zvýšit pohyblivost polních útvarů. Úspěch ve válce závisí i nadále na rychlosti taktického a operativního zásahu. Uvažujeme-li, snadno konstatujeme nesoulad mezi pohotovostí moderního zpravodajství, disponujícího objevy moderní techniky, a skutečností, že se většina armády v poli stále ještě poměrně pomalu pohybuje na nohách pěšáka a na nohách koně. Je proto pochopitelná snaha těžit i v tomto směru z válečných zkušeností a studovat psychologii i techniku velkých a úsilných pochodů, jakož i otázku, jak zmenšit zatížení pochoduujícího. Prohlížíme-li válečnou literaturu, shledáme, že se tyto studie vztahují toliko na muže a nikoli na koně. Je záhodno věnovati pozornost fyziologii a technice pochodu i koně, ať v tahu nebo pod sedlem. Nelze míti za to, že vý-

zkumy v tomto oboru dospěly již svého vrcholu. Ignorování naznačených otázek snad z předpokladu, že kůň jest již překonaným dopravním prostředkem armády v poli, jest nutno považovati za omyl. Bylo by arciť zaujatostí nevidět pokroky v dopravní technice; přihlížejíc však k statistikám počtu motorových vozidel a počtu koní, lze sotva počítati s tím, že kůň jako dopravní prostředek brzy vymizí. To platí zvláště o koni jako dopravním prostředku u armády v poli, kdykoli pohybující se vojsková složka opouští vybudované komunikační linie. Pro budoucnost koně mluví také i rehabilitace jezdeckta, jehož *raison d'être* nezanikl, nýbrž u něhož jde jen o přizpůsobení organizace a činnosti moderní válečné technice, zvláště technice palebné.

To by bylo asi to, co je potřeba říci k otázce fyziologických hranic výkonnosti a požadavků kladených na koně ve válce.

II. Teoreticky možno konstatovat, že požadavky, s nimiž se počítá, že budou za války koňstvem splněny, jsou fyziologické síle úměrné. To je logické; žádný velitel nebude předpokládat, že může s koněm denně urazit na př. 500 km. Z této skutečnosti vyplývá však ten logický důsledek, že hlavní příčinou ztrát koní za války nebylo asi to, že se od koní žádalo, co by přesahovalo jejich normální fyziologickou sílu, ale že to byly okolnosti jiné. Není pochyby o tom, že výkonnost koní je velmi značná. Ukázaly to rozličné zaznamenané zkušenosti. Jsou-li splněny určité předpoklady, může velitel u koně počítati s vykonáním velikých úkolů od něho požadovaných. K těmto předpokladům především náleží rozumné a svědomité zacházení s koněm. Třeba hned konstatovat, že splnění oněch předpokladů velmi často nezáviselo na veliteli, který — jsa si vědom důležitosti koní — o ně dbal, ovšem jen potud, pokud mohl, a nebyvalo vinou velitelů, zacházelo-li se s koňmi hůře, než bylo nevyhnutelně třeba. Tím přicházíme k jedné z hlavních příčin ztrát koní zahrnutých ve velké poloze označené uhynutí z naprostého vyčerpání tělesných sil. Ztráty takto označené nutno považovati za účinek součtu působení různých činitelů, z nichž mnohý mohl býti eliminován rozumným a svědomitým počínáním a mohlo národnímu jmění tak býti zachováno značné množství koní.

Na tomto místě považuji za vhodné vzpomenouti výroku anglického odborníka, který nazval největším nepřítelem vojenského koně v poli ignoranta. Tím řekl, že často ten, komu koně za války byli svěřeni, nevěděl anebo nedbal, že kůň je živým materiálem, vyžadujícím jiných ohledů než materiál mrtvý, nehledě ani k požadavkům prosté humanity, kterým za války je často ovšem těžko vyhovět. Že nevěděl, že tento živý materiál je k některým vlivům velmi citlivý a že by často byla stačila malá opatření, aby tyto vlivy zůstaly od koně oddáleny a tím koně zachráněny před záhubou. Tím přicházíme ke kapitole péče o koně za války.

Z vlastních zkušeností i z válečných zpráv lze konstatovat, že péče o koně za války bývala nedostatečná. Nedostatkem péče nemyslím to, že by bylo možno a také potřebí koně denně čistit a třít slámou, jak se to dělá na vojně v míru; toho potřebí není. Zvíře v přírodě se konečně samo také nepodrobuje těmto kosmetickým a toliko za určitých okolností nezbytným hygienickým manipulacím.

Hřibata v hřebčíněch také nečistíme. Jde o jinou věc: o péči v širším pojetí toho významu. Je to vše to, co bylo třeba činiti nebo čeho bylo třeba a možno se vystříhati, aby zhoubný účinek neodstranitelných válečných poměrů byl oddálen co možná nejvíce. Jde o tu drobnou starost o koně, jejíž důležitost je nad pomyslení veliká. Zde není místo toto téma podrobně rozbírat. Starati se o koně znamená na př. nenechávat koně zbytečně v postroji; předsedlávat, kdy je to jenom možné; každé příležitosti využít k napájení koní; poskytnout koni co možná včas lékařskou péči; než tato pomoc dojde, sám zařídit, čeho třeba (na př. udržovat rány co možná v čistotě); koni ulehčovat břímě a námahu, jak to je jen možné; nenechávat koně zbytečně hladovět; nezapomínat, že kůň potřebuje klidu k trávení; poskytnout koni v pravý čas oddech; po takovém třeba kratším, ale častějším oddechu může býti kůň schopen zase velkého výkonu, kdežto jinak hyne; koně neustále pozorovat, mítí zřetel na jeho okamžitý tělesný stav a uvědomit si, že kůň nemá možnost povědět, co cítí. Nepovažovat koně za stroj. Jest mnoho jiných drobností, které — splní-li se — mohou koně zachránit před jistou záhubou.

Tyto požadavky nejsou neskromné a lze je splnit. Kdo prožil válku, ví, že se mnohým z nich dá velmi často vyhovět. Je třeba jen svědomitosti a dbalosti. Nejméně se ve válce pro tyto požadavky nedostává času. Každý den není boj ani úsilný velký pochod. Koně nejsou v zákopech, nýbrž zpravidla v prostředí, kde se dá pro ně mnoho učinit. Proti nepříznivým vlivům počasí a přírodním vůbec má kůň dostatek přirozené odolnosti. Vražedné jsou jen všechny ty umělé a zbytečné překážky, které přirozené funkci organismu staví v cestu člověk. Z toho, co bylo uvedeno, je vidět, že velmi mnoho závisí na svědomitosti té poslední složky v jednotce, t. j. na muži, kterému je kůň svěřen. Je proto třeba velkou váhu klásti především na výchovu vojáka i důstojníka, aby měl pochopení pro koně a nezapomínal, že kůň je živý tvor. Sledujeme-li literaturu, shledáme, že zvláště v Americe pochopili význam správné výchovy vojska v zacházení s koněm a že tuto výchovu tam také všemožně podporují. Jsem toho mínění, že i u nás je záhodno této otázce věnovat více pozornosti, a názor na t. zv. hipologické vyučování postaviti na jiné hledisko. Po mém soudu není správné považovati za cíl hipologického vzdělání získat znalost kostry koně a umění hledat t. zv. vnější vady koně, jako špánek a p., a spekulovat o různých exterieristických problémech, to vše je věcí zvěrolékaře, jichž si armáda určitý počet vydržuje. Za daleko důležitější a prospěšnější považuji všípiti důstojnictvu i mužstvu cit a smysl pro starost a péči o koně. Řekl bych, že je více třeba výchovy nežli t. zv. odborného vzdělání. Není špatným důstojník jízdní zbraně proto, že nenajde u koně na př. špánek, ale je špatný tehdy, když se o koně sobě svěřené nedovede nebo nechce starat.

Rozumí se samo sebou, že nutnou podmínkou výkonnosti koně a jeho udržení při životě je dostatek krmiva. Nelze na koni současně vyžadovati dvojí rekord: rekord ve fyzické námaze s rekordem v hladovění. Je nepochybné, že velké ztráty koní za války zavínil nedostatek krmiva. Zvláště tomu tak bylo ke konci války. Nicméně sledujeme-li statistiky ztrát koní za války podle jednotlivých

válečných let, vidíme, že počet ztrát ke konci války nebyl podstatně menší nežli ztráty na počátku války, kdy bylo krmiva nejen dostatek, ale kdy ho byl nadbytek. Není ani podstatného rozdílu ve výši ztrát koní u armád, které po této stránce byly v situaci příznivější než u armád, kde tyto nedostatky byly katastrofální (armády centrálních mocností). Z toho možno usuzovat, že nedostatek krmiva nebyl vražednější než jiné příčiny velkých ztrát koní za války.

Ke konci této kapitoly upozorňuji na návrh, s nímž jsem se v literatuře shledal, aby koně byly již v míru zvykány různým náhražkovým krmivům.

III. Protože se tato studie obírá zkušenostmi s koňstvem za války s hlediska všeobecného, třeba se také zmíniti o odsunu, přisunu a o doplňování koní vůbec. Možno říci, že se neosvědčil přisun náhradních koní od náhradních těles přímo k bojovým jednotkám v poli, jak se dalo u formací jezdeckva. Koně po dlouhých transportech ve vlaku (které zvíře dosti těžko snáší) musily ještě často za nezvyklých podmínek konati dlouhé pochody, než se dostaly k určité jednotce, kde zpravidla byly na ně kladeny ihned veškeré požadavky válečné i ve zvýšené míře. Z takovýchto transportů mnoho koní svízelně válečným špatně odolávalo a hynulo nebo musilo být odsunuto zase zpět.

Ukázalo se, že jest účelné členiti zálohy koní podle hloubky pásma na několik odřadů za sebou a doplňovati je tak, aby záloha koní k frontě nejbližší, z které se vojenská jednotka doplňuje, měla koně nejzpůsobilejší a odpočinuté.

Neosvědčilo se ani vraceti uzdravené koně z veterinárních nemocnic přímo jednotkám, protože tyto koně, zeslabené nemocí, byly také málo odolné.

Pokud jde o odsun nemocných a v síle ochabujících koní od jednotek, považuji za nezbytné — přes některé návrhy opačné — praktikovati zásadu, že žádný nemocný a slabý kůň nemá být u tělesa ponecháván, nýbrž má býti odsunut, vyjma ovšem případy nejlehčího rázu. Třeba konstatovati, že velitelé neradi odsunují koně od svých útvarů, nemajíce vyhlídky na okamžitou náhradu a ponechávají koně tak dlouho u útvaru, až takového koně nelze před uhynutím zachránit. O hospodářské neúčelnosti tohoto postupu není třeba se šfíiti. Je tedy potřebí organisovati doplňování koní v armádě tak, aby takovému postupu bylo čeleno.

Na počátku války byly u útvarů ponechávány i koně stížené nakažlivými nemocmi, což ve veliké míře přispělo k nesmírnému rozšíření nákaz u koní, zvláště prašiviny. Mnoho škody bylo natropeno také tím, že nebylo nikterak organisováno na počátku války doplňování koní rekvirováním z obsazených oblastí; takové koně zařadovala si tělesa bez ohledu na nebezpečí zavlečení nákaz mezi své koně.

Z toho, co bylo právě pověděno, také vysvítá, že není účelné slučovati zálohy koní s veterinářskými nemocnicemi.

Je třeba se zmíniti také o tom, že k zabránění škod na koňstvu je třeba, aby i mobilisační přípravy byly přesné. Stalo se na př., že při mobilisaci došly k polnímu dělostřeleckému pluku koně dříve než mužstvo a než bylo k dispozici dosti krmiva u pluku. Z celého

kasárenského komplexu stal se jediný výběh, kde volně pobíhalo mnoho set koní, které nebylo lze ani ošetřovat ani pravidelně krmit, což se ovšem neobešlo bez několika ztrát.

Také při soustřeďování a odesílání koní ze zápolí do pole za armádou bylo mnohde lze pozorovati něco, co nebylo možno sloučit se zásadami hospodárnosti, neodporovalo-li to již samým pojmem o pořádku. Transporty nebývaly vždy náležitě připravovány ani vybavovány. Koně dosud hýčkané svými majiteli byly hnány bez oddechu v hustých zástupech, a to ještě často bez náležitého krmení a napájení. Že mnohý z takto odeslaných koní nedošel ani na místo určení, je na bíle dni.

Pro člověka, který má smysl pro hospodárnost, bylo také trapné, viděl-li, jak klisny březí odvedené na počátku války hromadně zmetaly (předčasně rodily mrtvá mláďata). Bylo škoda těchto hříbat i zdraví těchto klisen.

IV. Všechny zprávy o zkušenostech s koňstvem za války se shodují v jedné věci, t. j. že se aktivní koně osvědčily daleko lépe než koně odvedené v mobilisaci a koně, které byly armádě dodávány během války jako náhrada za koně ubylé. V této skutečnosti nemíním konstatovati nějakou novinku, jde mi však o to, aby se uvažovalo o příčinách tohoto zjevu pro poučení, co činit, aby se koně neaktivní koním aktivním co možná vyrovnaly.

Za stejných okolností byly ztráty koní kmenových přibližně třikrát menší než ztráty těch druhých. Z německých zpráv je patrné, že se některé válečné útvary vrátily z války i s $\frac{1}{4}$ aktivních koní. Podotýkám, že nešlo o útvary etapní.

Uvažujíc o shora uvedeném faktu, přicházíme k tomu, že koně aktivní byly a) vybraným materiálem, b) že byly na válečné úkoly trenováním připraveny a c) že byly poměrně dosti otužilé.

K a). Aktivní koně jsou velmi pečlivě vybírány a tříděny. Jde o zdravé koně, fysicky zdatné, jejichž zdraví bylo upevněno udržováním v podmínkách co možná hygienických. Naproti tomu lze konstatovati, že koně přidělované armádě za mobilisace a ve válce byly vybírány s hledisk celkem dosti povrchních. Zpravidla postačilo dosáhnouti potřebného počtu koní zevnějškem zdánlivě vyhovujících. Věcných důvodů k takovému postupu nenalézáme. Právě světová válka neomylně ukázala, že úkol koně ve válce je sice velmi namáhavý a těžký, avšak také velmi prostý, jehož splnění záleželo především na určité míře fysické síly a na dobrém zdraví. Je proto třeba konečně uznati, že základním posudkem o zdatnosti koně může býti toliko posudek o jeho zdravotním a fysickém stavu, který lze získati jediné zvěrolékařským vyšetřením. Všechno ostatní je při výběru věc vedlejší. Všechny armády si vydržovaly za války lépe nebo hůře organisovanou veterinářskou službu. Přece jí však nevyužívaly vždy tak, jak toho zájem hospodaření s koňstvem vyžadoval. Nalezl jsem v literatuře na př. zprávu, že k výběru a odběru velkých transportů koní ze zámoří odjížděly komise bez zvěrolékařů. Jest škodlivé řídit se zásadou, že vojenský zvěrolékař nemá způsobilosti posoudit fysickou způsobilost koně a že má se zabývatí jen koněm nemocným. Objektivní pozorovatel se zajisté ptá, kdo že tedy může lépe fysickou zdatnost koně posouditi.

Je v zájmu vojenském i národohospodářském, aby výběr koní pro armádu byl postaven na objektivní základnu. Národohospodářská škoda ze špatného výběru je zřejmá. Velké množství koní, které mohly ještě dlouho býti užitečné v práci u posavadního držitele, se předčasně zničilo, často ještě dříve, než došlo k útvaru v poli, a muselo býti nahrazeno jinými.

Abý koně dodané armádě za mobilisace a ve válce byly co možná nejdéle uchovány, je potřebí, aby byly podle svých schopností vhodně zařaděny. Tím se podaří výkonnosti koní lépe využít a déle ji udržet. Jako se to děje v míru, jest i za války třeba klásti váhu na to, aby bylo u největšího počtu koní dosaženo vyrovnané výkonnosti a vytrvalosti. Je nasnadě, že se extrémní výkonnost jednotlivých koní v poli vždycky neuplatní, ledaže jsou takové koně vhodné (jednotlivě) zařaděny. Výkonnost větší hipomobilní jednotky bude vždy závislá na převážné většině koní s průměrným výkonem a bude zpravidla omezena způsobilostí koní slabších a méně vytrvalých, jak to nejlépe vidíme u šestispřeží. Podmínkou výkonnosti celku je harmonické rozdělení práce. Malé individuální rozdíly se během práce stupňují. Prudký kůň může zničit svým ruchem méně výkonného souseda. Líný kůň způsobuje zase čilejšímu zvýšenou námahu. Výcvikem nelze dosáhnouti žádoucího vyrovnání výkonnosti, nejsou-li koně stejného typu.

Možno míti na zřeteli i to, že koně pocházející ze stejného kraje mají zpravidla určitou fysickou odolnost, která odpovídá klimatickým a geologickým podmínkám, v kterých byli odchováni. Protože u vojenských útvarů bývají pohromadě koně nejrůznějšího původu, třeba počítati s tím, že se během treningu a otužování vyskytnou individuální rozdíly, ke kterým musí býti náležitě přihlášeno. Je třeba, aby koně již během tréninku a otužování byly seskupeny tak, aby jednotlivé skupiny byly přibližně co do vytrvalosti vyrovnány. Nejlepší by ovšem bylo, kdyby každý útvar měl koně jen z jednoho místa původu. Něco podobného měli na mysli za války Němci a velmi dobře se to osvědčilo. Výkonnost koní byla vyrovnaná a bylo možno snáze vyhověti zvláštním požadavkům toho onoho druhu koní, pokud jde o ošetřování, krmení a p. Jen mimochodem poznamenávám, že u těchto pluků bylo zpravidla též ponecháváno mužstvo z dotčeného kraje. Němci šli dokonce tak daleko, že u odvedených koní ponechávali, kde to bylo možné, jako obsluhu bývalé majitele těchto koní. Jest jisté, že se takový postup vždy vyplatí tím, že výkonnost koní zůstává při stejných jinak podmínkách déle zachována.

K b). Aktivní koně byly pro své úkony soustavně trenovány. To se týká především koní jezdeckých. Dostí názorný příklad o nedostatech plynoucích z toho, že se na koních najednou žádá práce, které nejsou přivykly, skýtají nám každoročně záložní koně jezdeckta, když jsou povolány na cvičení. U těchto koní zpravidla lze pozorovati zhoršení kondice.

Koní, od kterých se náhle žádá výkon, na který nebyli připraveni, je třeba, pokud je to jen trochu možno, s počátku užívat opatrně a jejich výkony stupňovat vzhledem k měnící se kondici koně.

To platí také o koních, které pro nějakou chorobu delší dobu nekonali službu. Bylo proto — jak již bylo řečeno — za války častou chybou, že se přidělovaly koně, odevzdané veterinářskými nemocnicemi jako uzdravené přímo polním útvarům, které byly nuceny klásti na ně ihned po jejich příchodu plné, mnohdy i zvýšené požadavky. O vhodnou přípravu takových koní je třeba se postaratí již v nemocnici nebo ještě lépe je zřídití pro takové koně zvláštní ozdravovnu.

K c). Koně z mírového počtu byly otužilejší nežli koně náhradní. Zvláště to bylo patrné v armádách, kde bylo prováděno soustavné otužování koní již v míru, při němž všechny vojenské koně musily i v zimě jistou dobu tábořit. Dělal se to v Německu, rovněž i v Anglii a Americe.

Celkem možno říci, že kůň má dosti přirozené odolnosti proti nepřírodným vlivům povětrnostním. Třeba se jen snažiti o to, aby kůň zbytečně nezchoulolistivěl. Tu možno konstatovat, že občanské koně odváděné do armády přicházejí z poměrů méně příznivých nežli mírový kůň vojenský. Je známo, že si prostý rolník libuje v tom, udržovati stále hodně teplé, tmavé a proto málo vzdušné. Po této stránce je kůň vojenský na tom lépe, ač nelze dosti důrazně požadovat, aby mírový kůň vojenský byl ještě více otužován. Nejlépe otuženými pro válečnou potřebu byly koně ruských kozáků.

V. Pokud jde o otázku, jak se ve válce osvědčily jednotlivé rasy, bylo by k jejímu objektivnímu řešení potřeba přesných statistických dat. S takovými se však téměř nikde ve válečné literatuře neshledáme. Všeobecně chválí každá armáda koně vlastních zemí. Z toho lze usuzovati, že se kulturní rasy koní ve válce osvědčily. Nicméně nutno chválu koní kulturních ras hodnotiti relativně, přihlídneme-li k velikým ztrátám koní z t. zv. vyčerpání, t. j. z menší odolnosti, a k jednomyslným, zřejmě objektivním chválám odolnosti koní ras primitivnějších. Naprosto se neosvědčily koňské rasy propěstované jedním směrem, ať již k extrémní rychlosti, nebo k extrémní výkonnosti v síle (anglický plnokrevník, některé typické rasy chladnokrevné). Možno říci, že se kůň ukázal ve válce odolným, pocházel-li z plemene vzniklého za přirozených podmínek, při nichž se mohl uplatňovati přirozený výběr. Nerozhodovala čistota a ušlechtilost rasy. Proto se znamenitě osvědčil ve válce kůň kozácký, t. zv. polský koník, kůň anatolský, berberský atd.

Sluší ovšem konstatovat, že koně naposled uvedených plemen jsou malé postavy, takže jejich výkonnost jest absolutně menší, srovnáváme-li ji s výkonností koní ras kulturních, a nelze jich proto v armádě v každém zařazení používat. Skvěle se za války osvědčil mul, který výtečně vzdoroval všem svízelným válečným, i hladu i prašivíně. I v tomto případě lze odolnost mula přičísti tomu, že je křížencem s příslušníkem primitivní rasy oslí.

Máme-li na mysli cíle zemských chovů vzhledem k potřebám armády a přihlížíme-li ke zkušenostem z války, můžeme říci, že požadavky armády nebo vojenské správy na zemské chovy mohou býti celkem skromné. Armáda nepotřebuje přešlechtěných ras parádních koní s rekordní výkonností, potřebuje menšího koně, pro-

stých forem, bude-li jenom míti pevné zdraví, dobré nohy, bude-li otužilý, nenáročný a při klidném temperamentu chodivý.

VI. Mluvíme-li o zkušenostech s koňstvem za války, musíme věnovati také kapitolu nemocen koní neboli t. zv. morbiditě. V této kapitole se zmíníme jen o tom, co může všeobecně zajímat. Není pochyby o tom, že nemocnost koní za války byla veliká. Nemohlo býti jinak, uvážíme-li jednak vražedné poměry válečné, jednak i to, že do armády byly zařadovány namnoze koně již nemocné.

V statistikách o nemocných koních za války je mnoho mezer a nepřesností, majících původ jednak v obtížných poměrech válečných vůbec, jednak v nedostatečně organisovaném zpravodajství veterinářské služby. Tento nedostatek jest jedním z mnoha nedostatků organisace veterinářských služeb, které se ukázaly téměř ve všech armádách. Ježto statistiky jednotlivých armád jsou kusé a nejsou zpracovány s jednoho hlediska, je velmi obtížné sestavit pro tento článek přehledné resumé o morbiditě koní za války. Abychom získali přehledný obraz, jak to s nemocmi u koní za války vypadalo, dovoluji si podati některé údaje ze sumární statistiky z armády francouzské, která je pěkně a přehledně zpracována. Morbiditní poměry u koní v armádách ostatních nejsou podstatně jiné.

Francouzská armáda použila ve válce přibližně na 2,000.000 koní, z nich demobilisovala asi 800.000, takže úbytek koní za války uhynutím, ztracením, vyřazením a p. činí asi 1,200.000. Francouzská armáda operovala průměrně s počtem 900.000 koní.

Za války bylo zvěrolékařsky ošetřeno asi $6\frac{1}{2}$ milionu koní (v to nejsou zahrnuta onemocnění nejlehčího rázu, kdy koně byly ošetřeny u příslušné jednotky). V poměru k průměrnému počtu koní, s nímž francouzská armáda operovala, znamená to, že každý kůň byl za války nejméně sedmkrát ve zvěrolékařském ošetření.

Celková cifra koní uhynulých anebo utracených činí 800.000 koní, to znamená, že téměř $\frac{9}{10}$ průměrného počtu koní podlehl. Proti celkovému počtu koní, které byly za války armádě k dispozici, reprezentují tyto ztráty více než $\frac{2}{5}$.

Pro snadnou přehlednost dělí francouzská statistika nemoci na tři skupiny:

A. Nemoci nakažlivé (vzhřivka, prašivina, nemoci chřipkové, streptokokové atd.).

B. Nemoci vnitřní (zaživadel, dychadel atd. V této skupině jsou zahrnuty i případy, které se všeobecně diagnostikovaly jako povšechné vyčerpání — surmenage).

C. Nemoci vnější (zranění válečná, jiná poranění, otlaky, kulhání atd.).

Na celkovém počtu onemocnění participovala:

skupina A 1 milionem, t. j. 16%,

skupina B $1\frac{1}{2}$ milionem, t. j. 24%,

skupina C 4 miliony, t. j. 60%.

Tato participace asi neodpovídá přesně skutečnosti a lze míti za to, že zvláště skupina A (nákazy) je menší na ujmu skupiny B, v které pod diagnosou „Celkové vyčerpání“ je zahrnuto veliké množství případů, které patří do položky „Svrab koní“ skupiny A.

Všimněme si některých zjevů, pokud jde o jednotlivé skupiny nemocí.

Nemoci nakažlivé. Celkem $\frac{2}{3}$ počtů koní, které armáda měla za války k dispozici, byly stíženy nějakou nákazou. Přihlížíme-li k poměru počtů nakažených koní k průměrnému počtu koní, s kterým armáda průměrně operovala, znamená to, že všechny koně onemocněly nějakou nákazou, a to $\frac{1}{3}$ z nich více než dvakrát.

Ukázalo se, že jednou z nejdůležitějších nákaz za války byla prašivina, která dosáhla absolutní číslce 500.000 případů, která však zřejmě nedosahuje počtu skutečně prašivých koní. Tato nákaza se ukázala pravou metlou vojenských koní. Mortalita činí asi 50.000 koní.

Vysoké číslo 350.000 případů dosahují nemoci streptokokové a chřipkové (hřiběcí atd.).

Nemoci vnitřní. V těchto nemocích je největší částí onemocnění, které bylo označováno jako „celkové vyčerpání“, ač tímto výrazem je spíše vyjádřen konečný celkový stav koně nežli diagnosa v užším medicinském významu. V těchto případech šlo o tělesné vyčerpání z nemírné námahy zdravého i nemocného koně, vyčerpání zaviněné nedostatkem krmiva a péče, vlivy povětrnostními i různými nemocmi, z nichž především sluší jmenovati prašivinu.

Nemoci vnější. Tyto nemoci zabírají téměř $\frac{2}{3}$ všech nemocných. Skupina je zajímavá z toho důvodu, že zahrnuje zranění válečná a onemocnění způsobená různými otlaky postroji. Válečných zranění se vykazuje 270.000, t. j. asi 15% z celkového mobilizovaného počtu nebo 30% z průměrného počtu koní, s nimž armáda průměrně operovala. Mortalita je značná, činí 120.000, to znamená, že ze 7 raněných koní 3 podlehly. Otlaky dosahují výše 500.000 případů, to znamená téměř $\frac{1}{7}$ všech nemocných.

Značnou položku dělají různá zánětlivá onemocnění nohou, jako podlomy a p. Tato onemocnění dosahují počtu 380.000.

Ztráty způsobené bojovými plyny nejsou veliké a v statistice nejsou podstatnou položkou. Koně nebyly vydávány účinku bojových plynů v takové míře jako lidé a ukázaly se k jejich vlivu odolnějšími. Zkušenosti za války po této stránce ukázaly, že hlavní snahu třeba věnovati kolektivní ochraně koní; individuální ochrana naráží na překážky velmi obtížné.

K srovnání podám některé údaje z ostatních armád. Průměrný počet koní, kterých německá armáda použila za války, činí celkem asi 2.500.000 koní; průměrně operovala s počtem asi 1.250.000 koní. Počet onemocnění se odhaduje na 7.000.000, celková ztráta na 1.000.000. Němci dále vykazují: prašiviny 850.000 případů, celkového vyčerpání 600.000, otlaků 450.000, onemocnění kolikou 420.000, střelných zranění 410.000. Anglická armáda použila celkem asi 1.400.000 koní a vykazuje asi 420.000 ztrát uhynutím. Amerika vykazuje z počtu 250.000 koní 28% ztrát. Rakouská armáda měla u jezdeckva za dobu války ztrát 160% z počtu, s kterým jezdeckvo šlo do války.

Z celkových statistik lze konstatovati, že největší počet onemocnění a ztrát u koní byl na počátku a na konci války. Jinak stoupala a klesala morbidita a mortalita koní s intenzitou činnosti

vojsk. V statistikách některých skupin nemoci se ukazuje zřetelně vliv ročního období, tak na př. prašiviny přibývalo v zimě, ubývalo v létě.

V souvislosti s úvahou o nemocech koní za války třeba se zmínit o veterinářské službě za války. Prohlížíme-li válečnou literaturu, velmi snadno zjistíme, že snad kromě armády americké a anglické, která nabyla poučení v burské válce, šly jinak všechny armády do války s nedostatečně vybavenou veterinářskou službou. Nechybělo tak personálu, jako zařízení, bez nichž účelná veterinářská služba je ilusorní. Válka zřetelně ukázala, že nestačí přidělit vojenskému útvaru veterináře s instrumenty a léčivy. Daleko důležitější je postarati se o řádnou organisaci odsunu nemocných a slabých zvířat od polních útvarů; je potřebí míti k dispozici dostatečný počet veterinářských nemocnic, koňských ozdravoven i dopravních prostředků k přesunu koní pochodu neschopných. Zdechlé a dokonávající koně, které zvláště na počátku války vroubily cesty, kudy táhlo vojsko, jsou neklamným svědkem toho, jak špatně byl organisován odsun nemocných a slabých koní. Onen zjev nelze odbýti tím, řekne-li se, že ve válce na koni nezáleží. Nemíním přehodnocovati význam veterinářské služby pro armádu; na její organisaci bude zajisté pramálo záležeti výsledek polního tažení. Přes to však nelze přejíti její národohospodářský význam, uvážíme-li, že podle nynějšího stavu cen každý jednotlivý kůň reprezentuje hodnotu několika tisíc korun. Stojí proto za to věnovati pozornost organisaci a možnosti uplatnění veterinářské služby, jejímž úkolem jest ochraňovati miliardový národní majetek, investovaný do koní mobilisované armády.

VII. Podkování koní celkem vyhovělo. Nenalézáme ve válečné literatuře zpráv o tom, že by se podkování koní stalo někdy vážnou překážkou provedení daných úkolů. Podrobnějšího studia zasluhuje jen otázka, jak mnoho třeba zatěžovati podkovářským materiálem trény bojových jednotek. Zdá se, že možnosti přísunu podkovářského materiálu byly vždy celkem tak příznivé, že není potřebí, aby vojskové těleso vozilo s sebou velké zásoby tohoto velmi těžkého materiálu.

Resumé.

I. Koňstvo za války vyhovělo celkem úkolům, s jichž splněním se s vojenského hlediska u koně počítalo. Těmto úkolům bylo vyhověno, avšak s velikou spotřebou koňstva.

II. S hlediska ekonomicko-materiálního nutno však konstatovati, že velké části škod a ztrát na koňstvu mohlo býti zabráněno. Ztráty koňstva, vzniklé přímým působením nepřítele, jsou mnohem menší než ztráty, které způsobily vlivy z vlastního prostředí (podle přibližného odhadu činí ztráty napřed uvedené sotva 20% celkových ztrát).

Okolnosti, které ztráty způsobily a jejichž účinnost mohla býti omezena, jsou tyto:

1. nedostatek porozumění a péče o koně — z nevědomosti a z nedbalosti,
2. nesprávný a povrchní výběr koní pro pole,

3. nedostatek možností a opatření, aby koně polních útvarů mohly být včas vyměňovány, dříve než se úplně zničí,

4. většina armád šla do pole s veterinářskou službou špatně organisovanou a nedostatečně pravomocí vybavenou.

III. Odolnost koní ve válce nezávisela na ušlechtilosti a čistotě rasy.

Štábní kapitán Jan Kopecký:

Smíšený přezvědný oddíl.

Dosavadní zkušenosti získané u nás a potvrzené cizinou dokazují, že SPO. (jezdeckvo vyšších jednotek) nebo PÖ. (u vyšších jezdeckých jednotek) jsou nejen zpravodajskými orgány vyšších velitelství, ale i prostředky bojovými.

SPO. je orgánem stálým a jeho složení se mění jen přidělením posilových prostředků k provedení úkolu, který mu vyšší velitel svěřuje. Nesmí se zapomínati, že velmi často jest jediným zpravodajským orgánem vyšší jednotky, neboť nemá vždy přidělenou pozorovací letku, nebo jest v činnosti omezena, někdy i úplně vyřaděna nepříznivými povětrnostními poměry.

Za těchto okolností je zpravodajská činnost prováděna výhradně SPO., který nemůže potom počítati s podporou letectva.

Velitel vyšší jednotky žádá zhruba od SPO.:

1. aby zjednal zprávy o nepříteli v pásmu vyšší jednotky (přibližování proti nepříteli, který je v postavení nebo se rovněž pohybuje);

2. předpokládá u něho určitou průbojnost a požaduje zjednání dotyku s nepřítelem (tento úkol vyžaduje zhodnocení odporu — tedy útoku);

3. požaduje určitou odolnost — schopnost odporu, s kterouž úlohou je spojen boj o získání času;

4. zvláštní požadavky vyplývající z plnění úkolů vyšší jednotkou, t. j. krytí otevřeného boku, vyplňování mezeru mezi vyššími jednotkami, zajištění zvláště důležitého prostoru (na př. defilé) do příchodu pěchoty. Zvláštní úkol připadá SPO. při využití úspěchu a pronásledování nebo ústupu zpravidla společně s pěchotou.

Vidíme tedy, že úkoly dávané SPO. jsou velmi rozmanité, ale že se opírají o využití jeho rychlosti. Vyžadují celého velitele širokých taktických znalostí, neboť pracuje ve většině případů přímo pro vyšší jednotku a velí různým jednotkám, z kterých je oddíl složen.

K plnění těchto různých úkolů bude SPO. potřebovati:

A. Jezdeckta jako zpravodajského a bojového orgánu majícího dostatek patračů k zjednávání zpráv, ale i dostatek lehkých kulometů k průzkumnému boji, kterým zjednané zprávy ověřuje nebo doplňuje. K boji bude jezdecktu potřeba nejen lehkých kulometů, ale i vydatnější podpory, aby objevivší se odpor mohlo skutečně zdolati nebo ohodnotit a mohlo bojovati proti nepřátelským těžkým kulometům.

Vzhledem k nynějším poměrům nemůžeme si dovoliti zvýšení jezdeckta pro vyšší jednotky, což by bylo nejučelnější, ale bude záhodno se uskrovniti a vypomoci si prostředky, které máme po ruce. Abychom zvýšili bojovou hodnotu jezdecké eskadrony, která je součástí SPO., při-